

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

БОРОВИЦЬКА А. Г.,
аспірант
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.6(477)

**ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ
КАДАСТРОВОЇ СПРАВИ ЩОДО СТАНУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ**

У статті досліджуються питання історичних передумов становлення, особливості правового формування й розвитку кадастрової справи щодо стану водних об'єктів. Подано наукову періодизацію розвитку і становлення правових основ ведення кадастрової справи на території України. Зокрема, запропоновано виділити п'ять основних історичних періодів, а саме: перший – часи Київської Русі; другий – часи гетьманщини; третій – період Російської імперії; четвертий – період СРСР; п'ятий – роки незалежності України.

Ключові слова: *кадастр, водний кадастр, кадастрова справа, облік, водні об'єкти.*

В статье исследуются вопросы исторических предпосылок становления, особенности правового формирования и развития кадастрового дела о состоянии водных объектов. Приведена научная периодизация развития и становления правовых основ ведения кадастрового дела на территории Украины. В частности, предложено выделить пять основных исторических периодов, а именно: первый – времена Киевской Руси; второй – времена Гетманщины; третий – период Российской империи; четвертый – период СССР; пятый – годы независимости Украины.

Ключевые слова: *кадастр, водный кадастр, кадастровое дело, учёт, водные объекты.*

The article examines the questions of historical conditions of formation, peculiarities of legal formation and development of cadastral affairs about status of water bodies. The author presented scientific periodization of the development and establishment of the legal basis cadastral affairs in Ukraine. In particular, it is proposed to allocate five major historical periods: first – time of the Kievan Rus; second – Hetman times; third – the period of Russian empire; fourth – period of USSR (Soviet period) and fifth – the years of Ukraine's independence.

Key words: *cadastre, water cadastre, cadastral deal, accounting, water bodies.*

Вступ. Першочерговим завданням на шляху розкриття структурних особливостей водного кадастру є дослідження процесу історичного розвитку правового регулювання його ведення. Актуальність історичного дослідження зумовлена тим, що, визначаючи та узагальнюючи досвід минулого, ми сприяємо пізнанню закономірностей суспільного розвитку,

уникненню повторення помилок, а отже, маємо теоретико-практичну основу для розроблення нового, більш досконалого законодавства, що буде відповідати реаліям часу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження історико-правових передумов формування й розвитку кадастрової справи щодо стану водних об'єктів України.

Результати дослідження. Історія кадастрів нерозривно пов'язана насамперед з історією податків і зборів, оскільки для здійснення оподаткування необхідні були докладні відомості про прибутковість господарської, іншої діяльності різних осіб чи вартості їхнього майна. Уже за кілька тисячоліть до нашої ери вироблялися найпростіші, по суті, кадастрові оцінки нерухомості, включаючи земельні ділянки з розташованими на них і під ними природними ресурсами. У кінцевому підсумку оцінці піддавалися загалом маєтки й подвір'я, що являють собою основні первинні сімейно-господарські одиниці та комплексні майнові, природо-ресурсні, демографічні об'єкти кадастрового обліку [1, с. 76]. Як зазначає К. Брігман, поряд із кадастровим обліком майна й природних ресурсів з'являються однойменні види роздільного обліку майна, земель, лісів та інших об'єктів природи, а також подушний облік платників податків [2, с. 93].

Отримання даних про водні об'єкти бере свій початок із часів розвитку права країн стародавнього сходу. Основним джерелом права давньосхідних держав упродовж століть залишалися звичаї, які, будучи продуктом громадської творчості, протягом тривалого часу не записувалися, а зберігалися в усній традиції й пам'яті одноплемінників. Звичай, що наповнюється новим соціальним змістом, санкціонований державою, залишався головним джерелом права й тоді, коли з'явилися письмові судєбники, брахманські компіляції тощо [3, с. 13]. Найдавнішими пам'ятками писаного права стародавнього сходу, які дійшли до наших часів, вважаються закони вавилонського царя Хаммурапі та закони Ману стародавньої Індії.

Вавилон був першою державою, де виникло законодавство, що регулювало облік нерухомості, податків, у тому числі природних ресурсів. Усі водні об'єкти в той період часу знаходилися у власності правителів, але підлягали загальному користуванню. Так, наприклад, «... водойми, пекарні ... – такого роду місця царю треба повірити для утримання злодіїв по засобам нерухомих і рухомих загонів, і особливо по засобам шпигунів» [4, с. 384]. Також було приділено увагу регулюванню питань, пов'язаних із водокористуванням і відповідальністю. «Якщо людина відчинила свій арик для зрошення, але була безпорадною, і вода затопила поле сусід її, то вона повинна відміряти зерно відповідно до врожаю її сусід» [5]. На жаль, на сьогодні не збереглися прямі дані про облік водних об'єктів у цей проміжок часу, але, виходячи з того, що вода на той час була стратегічно важливим природним об'єктом і активно використовувалася в галузі сільського господарства, можливо уявити, що її облік був достатньо розвинутим і необхідним.

Значного розвитку облікове мистецтво досягло в Єгипті, де існувала так звана інвентаризація рухомого й нерухомого майна, яка записувалася на інвентарях. Саме в Єгипті (під час Раннього царства – початок 4 ст. до н. е.) з'явилися перші пристрої для спостереження за рівнем води. Постійні повені на річці Ніл змушували єгиптян створювати пристосування для ведення спостереження за рівнем води в річці, тим самим рятуючи врожай і поселення. Спостереження за станом води проводили за допомогою ніломера, що на зовнішній вигляд нагадував колодязь, викладений із однакових по висоті квадратних каменів, на стінках якого зазначався рівень підйому води. Одиницею виміру підйому води був лікоть. Так, наприклад, річні записи мемфійського ніломера в царському літописі на Палермському камені свідчить, що з 3000 до 2500 р. до н. е. води в Нілі під час паводку піднімалися на висоту від 1 до 8 ліктів. У тому самому джерелі повідомляється, що при підйомі рівня Нілу до 8 ліктів і 3 пальців починалася повінь.

Відповідні відомості, по суті, і є зародками кадастрової системи. Звичайно, це не можна назвати кадастром у сучасному його розумінні, оскільки відсутня інформація щодо власності, прав та обов'язків, цільового призначення водних об'єктів тощо. Але в загальному своєму вигляді це є першим зведенням відомостей про водні об'єкти. У зв'язку з чим вважаємо, що саме в цей період часу було закладено формування інструментального підходу

до отримання даних щодо стану водних об'єктів, суть якого полягає в тому, що інформація про режим річкового стоку отримується завдяки різного роду пристроям – інструментам.

Також облік міцно увійшов до культурного життя Стародавнього Риму, де розвиток господарських відносин зумовив видання низки законів (наприклад, закони XII таблиць (*Leges duodecim tabularum*) – 451/450 рр. до н. е.), що регулювали відповідні відносини. На відміну від попередніх систем обліку (авілонської, єгипетської), римська славила розвинутою системою реєстрів, тобто тут не просто велися облікові книги, а існувала їх розвинена взаємопов'язана система [6, с. 292]. Окрім того, була поширена система державного обліку, повністю підпорядкована оподаткуванню, яке було основане на опису населення та його майна – цензі (*census* від *senso* – роблю опис, перепис). Оцінка майна проводилася за домашніми обліковими книгами і включала в себе землю, нерухомість, інвентар та інші природні об'єкти. Дані, отримані при проведенні цензу, використовувалися і для статистичних цілей. Відповідні домашні книги слугували цензорам підставою для складання кадастрових списків, що передавалися потім до державного архіву на зберігання [7]. Перший римський кадастр мав назву «Табулес Цензалес» і був уведений у VI ст. до н. е. Сервієм Туллієм. У цьому кадастрі виконувалася зйомка периметра ділянки нерухомості й установлювався податок з урахуванням типу ґрунту, обробки, якості й продуктивності земельної ділянки. Окремого ж кадастру щодо стану водних об'єктів на той час не існувало. Усі відомості стосовно води були пов'язані із відповідними землями. Але потрібно зауважити, що сам факт наявності такого об'єкта на земельній ділянці значно підвищував її вартість. Із руйнуванням Римської Імперії почався новий етап в історії цивілізації та кадастрової справи вчасності.

Наступний етап розвитку кадастрової справи пов'язаний із виникненням літописів. Вони стали найважливішим джерелом інформації про стан природи того часу, у тому числі про водні об'єкти, до початку постійних інструментальних спостережень. Так, до дрібниць вівся опис повеней і посух, стан річок у різні часи, наявні на них мілини, пороги, вири та інші особливості: скільки часу триває льодостав, щоб не застав караван із товарами в дорозі, коли початок льодоходу тощо. Ці відомості використовувалися при судноплавстві, водному облаштуванні, захисті населення від посух і повеней [8, с. 197]. Найважливішими центрами літописання були Київ, Новгород, Галич, Чернігів, Суздаль, Смоленськ, Рязань, Твер тощо. Ідея національної єдності, нерозривного зв'язку всіх міст і областей відображалась у всіх літописах. Між центрами літописання вівся постійний обмін інформацією про важливі події в містах і землях. Також у літописах того часу ретельно описувалася річкова система – звідки починається річка, де протікає, куди впадає, які має притоки тощо. На початок XI ст. ця діяльність і далі тривала, але пізніше природознавчі записи увійшли до складу перших київських зводів; починають формуватися перші карти. Особливий інтерес становить також видатна праця «Давня Російська гідрографія» («Книга Великому кресленню»), складання якої відноситься до 1627 р., у якій уміщено опис багатьох річок Європейської Росії та Сибіру.

У країнах Східної Європи розвиток кадастрової справи відбувається у двох основних напрямках. По-перше, це застосування кадастру як однієї із систем управління й раціонального використання природних ресурсів; по-друге, застосування кадастру як системи оцінювання природних ресурсів, об'єктів житлової та промислової інфраструктури тощо. Так, кадастр у Польській республіці розвивався насамперед у напрямі оцінювання нерухомості, земельних ділянок, водних ресурсів, різноманітних будівель, інженерних споруд і комунікацій та їхньої реєстрації [9].

На території сучасної України розвиток кадастрової діяльності здебільшого зумовлювався політикою Петра I. Саме із петровської епохи починається новий період у вивченні водних об'єктів, відмінною рисою якого стала спеціалізація гідрографічних досліджень, оформлених відповідно до вимог судноплавства, чому сприяв розвиток будівництва водних шляхів. Підсумком багаторічних досліджень, пов'язаних з інтересами водного транспорту, став «Гідрографічний атлас Російської імперії», виданий Головним управлінням шляхів сполучення в 1832 р.

Потрібно також відмітити, що саме за вказівкою Петра I проводилися спостереження за рівнем води в річках (рівні високих вод відзначалися на стінах міських будинків, монастирів і церков). Перший найпростіший рівнемір був створений для визначення рівня води в озерах, річках та інших водоймах і отримав назву футшток (від німецького Futstock – рейка, жердина). Його створення було викликано розвитком флоту й навігації та необхідністю вивчення зміни рівня води в конкретному місці водойми, визначення середнього рівня моря й установлення початкового рівня для обчислення висот і глибин. Такий футшток з'явився в Петербурзі в 1703 р. Згодом перший водомірний пост був установлений на річці Нева в 1715 р. біля Петропавлівської фортеці, а пізніше, у 1724 р., – на Ладозькому та Валдайському озерах і уральських ставках. Із того часу збереглися дані спостереження за рівнями повеней, які приведені до сучасної системи позначок і відмічені пам'ятними дошками під аркою Невських воріт Петропавлівської фортеці.

Також Петро I споряджав численні експедиції, які збирали матеріал щодо стану водних об'єктів (вимірювалася глибина річок, морів і озер, проводилася їх зйомка). Варто зазначити, що рівень досліджень цього періоду був ще низьким. За відсутності водомірної мережі різні зйомки вироблялися без приведення їх до якого-небудь певного рівня, тому матеріали цих досліджень зберегли свою цінність переважно для вивчення планових деформацій русел річок [10]. На підставі таких відомостей і складалися географічні карти, атласи судноплавства.

Період Гетьманства на території нашої держави також має значення і для розвитку кадастрової справи, у тому числі й для розвитку водного кадастру. Так, у 1729–1731 рр. гетьман України Данило Апостол провів інвентаризацію всіх землеволодінь Гетьманщини. Відповідно до виконаних робіт, усі землеволодіння були поділені на 6 категорій: рангові, міські, вільні, спірні, церковні та володіння, надані за заслуги. Під час її проведення окремо робилася помітка про наявність водних об'єктів на відповідній місцевості. Надалі кадастрова справа поступово перетворюється на окрему галузь практичної діяльності суспільства, яка в сучасному світі здійснюється за єдиною для держави системою заходів. Потрібно відмітити, що самостійних зводів інформації в будь-якій формі щодо стану водних об'єктів на той період часу ще не існувало. Записи щодо води нерозривно були пов'язані із землею, а відповідна інформація фіксувалася в поземельних кадастрах, які вже існували на той час і були відомі із 1785 р. (Йосифінська та Францисканська метрики) [9].

Погоджуючись із точкою зору Л. Дембо, зазначимо, що в дореволюційній Росії було послідовно закріплено розуміння того, що вода є належністю землі і що право на воду, право користування водним потоком належить земельному власникові. І тільки він – земельний власник – вправі користуватися водним потоком, і тільки він може споруджувати греблі, влаштовувати загати й «вводоючі заклади». Це відображало інтереси дворян-поміщиків і тому з такою послідовністю було закріплено в законах самодержавної Росії [11, с. 38].

Революційні зміни 1917 р. в східній частині України спричинили до цілковитої ліквідації дрібних селянських господарств і створення великих колективних і державних сільськогосподарських та промислових підприємств. Усі кадастри, створювані з 1917 р., ґрунтувалися на єдиних для всього СРСР правилах та вимогах і являли собою інструмент централізованого господарсько-економічного управління різними регіонами та їхніми ресурсами [9]. Отже, наступним етапом у розвитку кадастрової справи щодо стану водних об'єктів України стає період існування Радянського Союзу (до складу якого входила Україна) і становлення радянської влади.

Швидкий і цілеспрямований розвиток гідрометеорології в Україні почався після створення центральної української метеорологічної служби. Так, 19 листопада 1921 р. Рада народних комісарів (далі – РНК) УРСР прийняла декрет про створення Української метеорологічної служби (Укрмет) на базі Метеорологічної секції Сільськогосподарського наукового комітету України. У 1924 р. в складі Укрмету починають працювати кілька нових підсекцій (у тому числі підсекція гідрології), бюро, архіви тощо. А після приєднання до Укрмету Гідрометричної частини Наркомзему України (жовтень 1927 р.) утворюється Управління метеорологічної і гідрологічної служби УРСР. Наступним кроком у формуванні відповід-

них суб'єктів обліку водних об'єктів стало прийняття Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про об'єднання гідрологічної і метеорологічної служби Союзу РСР» від 07 серпня 1929 р. [12]. У тому самому місяці було затверджено Положення про Гідрометеорологічний Комітет СРСР при РНК СРСР, який об'єднав усі наявні на території Союзу метеорологічні, гідрологічні й гідрометеорологічні служби. Саме при РНК союзних республік для управління та керівництва Гідрометеорологічною службою були організовані відповідні комітети. В Україні такий комітет було утворено тільки через чотири місяці – 13 грудня 1929 р. Управління Комітету розміщувалось у тодішній столиці України – місті Харкові. До складу ГІМЕКОМУ України увійшли три метеорологічні обсерваторії (у Києві, Харкові та Одесі), 360 метеорологічних станцій, 1 538 дощомірних постів, 13 шаропілотних пунктів, 213 водомірних постів, 8 гідрометричних, 7 випаровувальних і дві стокові станції, а також мережа із 650 пунктів спостереження. Потрібно відмітити, що серед обов'язків усіх вищеперерахованих суб'єктів був обов'язок щодо обліку водних об'єктів і спостереження за їхнім станом.

На перших етапах розвитку Радянської держави в силу дії таких об'єктивних причин, як відсутність необхідних матеріальних засобів, кадрів (фахівців); недостатність наукової обґрунтованості методів управління економікою; слабе використання економічних важелів керівництва економікою тощо, держава задовольнялася відомостями про природні ресурси, отримані шляхом ведення облікових робіт. Надалі по мірі зміцнення економіки ускладнення природноресурсових відносин і підвищення ролі природних ресурсів у народному господарстві облікові відомості стали недостатніми. У зв'язку із чим виникла необхідність у наявності повних достовірних відомостей щодо стану всіх природних ресурсів, які мають значення для матеріального виробництва та іншої діяльності на основі ведення кадастрів. Одним із перших кадастрів, уведених у СРСР для практичного використання, став саме водний кадастр [13, с. 62].

Пропозиції щодо його створення були сформульовані ще в 1923 р. на конференції, присвяченій вивченню природних виробничих сил Росії (Україна перебувала на той час у складі СРСР). Але реально розпочати справу вдалося лише у 1930-ті роки, після прийняття Постанови Президіуму Держплану СРСР «Про складання водного кадастру СРСР» від 09 липня 1931 р. за № 28. Не можна не погодитися з Л. Мартенсом, який зазначає, що саме ця дата є початком новітнього періоду в історії дослідження вод [14, с. 609–610]. Серед суб'єктів, які здійснювали збір та обробку даних для майбутнього водного кадастру України, можливо виділити науково-дослідний гідрометеорологічний інститут (ГІМЕІН), який було утворено на базі наукових секцій Укрмету й обсерваторій у Харкові, Києві та Одесі рішенням секції науки Держплану України від 29 грудня 1930 р. Дослідження інституту в галузі гідрології пов'язувалися передусім із проблемою Дніпра, освоєнням Полісся, обводненням Донбасу, Криворіжжя, а також благоустроєм малих водосховищ і рік України.

За задумом структура водного кадастру повинна була налічувати дві частини: 1. Каталог водних об'єктів і основних відомостей про них як основа водного кадастру. 2. Гідрологічний атлас СРСР. Як зазначає Л. Курганевич, виконання кадастрових робіт, розпочатих ще у 1932 р., було покладено на Гідрометеорологічний комітет СРСР, зокрема спеціально створене Бюро водного кадастру, яке працювало під методичним керівництвом Державного гідрологічного інституту. В окремих республіках і областях цю роботу покладали на республіканські Бюро водного кадастру Управління гідрометеорологічної служби. Держплан зберіг за собою функції загального спостереження за роботою й координації планів кадастрових робіт із планами гідрологічних робіт інших закладів і відомств [9]. До моменту видання водного кадастру СРСР було вирішено протягом одного-двох років скласти й видати порайонні довідники.

Потрібно відмітити, що робота щодо складання водного кадастру велася повільно, оскільки зібраний на той час масив інформації щодо стану водних об'єктів містився в різних відомчих виданнях чи зберігався в архівах. Така ситуація ще значно ускладнювалася за рахунок використання даних гідрологічних спостережень, які необхідно було зібрати й опрацювати за єдиною методикою. У зв'язку із чим 10 лютого 1933 р. РНК СРСР приймає По-

станову «Про складання водного кадастру СРСР» за № 186 [15]. За якою РНК СРСР доручив «Гідрометеорологічному комітету СРСР та РСФСР складання, під загальним керівництвом Державної планової комісії СРСР, загального водного кадастру Союзу РСР за всіма видами вод СРСР (морям, рікам, озерам, болотам, льодовиках і підземним водам), з тим, щоб ця робота була закінчена по всіх басейнах і районах Союзу РСР до 31 грудня 1937 року» (п. 1 Постанови «Про складання водного кадастру СРСР» за № 186).

Він уміщував таке: 1. Районні довідники про водні ресурси. 2. Матеріали про режим річок. 3. Відомості про рівень річок (з 1936 р. – Гідрологічні щорічники). Додатково до гідрологічних щорічників публікували матеріали спостережень спеціальних стокових, озernih і болотних станцій, а також матеріали спостережень над випаровуванням із водної поверхні та поверхні ґрунту [9]. Слушною є думка О. Колбасова, який, даючи характеристику водного кадастру СРСР, зазначав: «Водний кадастр містив докладні фізико-географічні відомості про всі водні об'єкти на території СРСР. Але він мав два суттєвих недоліки: по-перше, обмежувався лише природною характеристикою вод і не включав їх господарську (економічну) характеристику, по-друге, виявився збором статистичних відомостей, що не відображають зміни, які відбуваються у складі та якісному стані водних об'єктів. Після того як складання водного кадастру було закінчено, подальша робота над ним припинилася, відомості про води не поповнювалися й не оновлювалися, унаслідок чого втратили свою достовірність і припинили слугувати практиці» [16, с. 138]. Отже, перший водний кадастр колишнього СРСР мав важливе значення для планування розвитку різних галузей народного господарства. Він став підґрунтям для створення багатьох потужних водогосподарських проєктів і систем, а також відігравав важливу роль для розвитку наукових досліджень та узагальнень.

Наступний крок у формуванні й розвитку кадастрової справи водних об'єктів пов'язується, з одного боку, зі зростанням потреб науки і практики в гідрологічних даних, а з іншого – з підвищенням значення обліку й планування в справі охорони водних об'єктів, про що свідчить поступове закріплення відповідних положень у законодавчих актах СРСР. Так, у Постанові Ради Міністрів СРСР «Про заходи по упорядкуванню використання і посиленню охорони водних ресурсів СРСР» від 22 квітня 1960 р. передбачається здійснити плановий облік кількісних і якісних показників поверхневих та підземних водних ресурсів, скласти водні кадастри (реєстри) всіх водних джерел і водогосподарських споруд на території Союзу РСР і союзних республік за єдиною формою. У зв'язку із чим у 1960 р. Головне управління гідрометеорологічної служби при Раді Міністрів СРСР ухвалило рішення щодо узагальнення матеріалів про водні ресурси країни. Науковим підґрунтям таких нововведень стали доктринальні розробки таких учених, як В. Мунтян і Ц. Бичкова, які зазначали, що водні ресурси можуть бути раціонально використані й відтворені тільки на основі правильно поставленого обліку та планування водогосподарських заходів [17, с. 10].

Окрім того, новий етап в організації обліку, планування й контролю використання вод пов'язаний із прийняттям «Основ водного законодавства» від 10 грудня 1970 р. [18], за якими державний облік вод і їх використання мав своїм завданням установлення кількості і якості вод, даних про використання вод для потреб населення та народного господарства. Планування використання вод мало було забезпечувати науково обґрунтований розподіл вод між водокористувачами з урахуванням першочергового задоволення питних і побутових потреб населення, охорону вод і запобігання їхньому шкідливому впливу. При плануванні використання вод ураховувалися дані державного водного кадастру, водогосподарські баланси, схеми комплексного використання й охорони вод (ст. 41). А державний водний кадастр включав дані обліку вод за кількісними та якісними показниками, реєстрації водокористувачів, а також дані обліку використання вод (ст. 42). Облік використання вод і контроль їх якості був покладений на Міністерство меліорації і водного господарства.

Згодом, у 1960–1973 рр., виконано новий цикл кадастрових робіт, який завершився підготовкою фундаментального видання – другого водного кадастру, що охоплював усю територію СРСР і був опублікований під назвою «Ресурсы поверхностных вод СССР». Матеріали другого циклу робіт щодо водного кадастру включали низку серій видань. У цьому довіднику

вміщені описи більше як 100 обстежених рік басейнів Західного Бугу, Дунаю, Південного Бугу й малих річок, які безпосередньо впадають у Чорне море. Основними джерелами для складання довідників були дані польових обстежень рік і картографічні матеріали.

Підготовка другого водного кадастру стала важливим етапом у розвитку гідрології. Разом з тим уже в період складання другого водного кадастру намітився, як писав В. Глушков, «трагічний розрив» між темпами нашого життя й темпами видання довідника. Окрім того, видання другого водного кадастру містили інформацію тільки про поверхневі водні ресурси. Тим самим порушувався основоположний принцип науки про води, відповідно до якого поверхневі та підземні води необхідно розглядати в єдності й взаємозв'язку. Тому виникла необхідність як у вдосконаленні технології збору, обробки та видачі гідрологічної інформації із використанням сучасних засобів обчислювальної техніки, так і в створенні інформаційної системи, яка забезпечуватиме отримання взаємопов'язаних даних щодо поверхневих і підземних води і їхнього використання [9]. Усе це стало причиною видання в 1977 р. третього державного водного кадастру.

Із 1978 р. за єдиною для Союзу РСР системою ведеться державний водний кадастр, як це передбачено ст. ст. 42,45 Основ водного законодавства, ст. ст. 131–135 Водного кодексу УРСР [19] і Постановою Ради Міністрів СРСР «Про порядок ведення державного водного кадастру» від 01 серпня 1977 р. [20], а також розробляються водогосподарські баланси, схеми комплексного використання й охорони вод. Як зазначає В. Мунтян, у цих документах було передбачено, зокрема, заходи щодо відтворення водних ресурсів регулюванням поверхневого стоку [21, с. 107]. Структурно третій водний кадастр СРСР вміщував три розділи: 1. Поверхневі води. 2. Підземні води. 3. Використання вод. Кожен із них ділився на серії: каталожні відомості, щорічні дані, багаторічні дані. Починаючи з 1981 р., публікацію даних Державного водного кадастру здійснювали за єдиними територіальним поділом, основаним на адміністративно-басейновому принципі. Базовим рівнем узагальнення кадастрової інформації стала союзна республіка.

Отже, наприкінці 70-х рр. ХХ ст. водний кадастр в Україні сформувався в систему відомостей про реєстрацію водокористувань, облік вод за кількісними та якісними показниками, а також даних обліку використання вод.

Після проголошення незалежності України Верховна Рада України прийняла 06 червня 1995 р. новий Водний кодекс України [22], що відзначило новий етап у розвитку кадастрової справи водних об'єктів. Сучасний рівень водокористування та обмеженість водних ресурсів висувають підвищені вимоги до надійності й точності їхнього обліку. У зв'язку із чим Водним кодексом України главою 6 передбачено ведення державного обліку вод і їхнього використання, а також Державного водного кадастру. На виконання положень Водного кодексу України Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження Порядку ведення Державного водного кадастру» від 08 квітня 1996 р. № 413 [23], що стала спеціальним актом у сфері регулювання всіх процесуально-правових відносин ведення Державного водного кадастру. Потрібно відмітити, що процес формування Державного водного кадастру в Україні не є завершеним і потребує ще додаткових наукових досліджень, а також прийняття низки відповідних змін до чинного законодавства України. Це пояснюється насамперед зростаючими вимогами до кадастрової інформації, прискоренням її обробки, доведенням даних до споживачів тощо. Окрім того, велике значення для розвитку кадастрової справи водних об'єктів в Україні має інтеграція вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Усі ці порушені питання можуть бути задоволені тільки на основі автоматизації ведення Державного водного кадастру. Тому єдиною можливістю повноцінного і швидкого використання накопиченого матеріалу є застосування сучасних методів підготовки, обробки і зберігання даних із використанням швидкодіючих персональних комп'ютерів.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, зазначимо таке:

1. На початках зародження кадастру головним його призначенням був захист прав власника та розробка ефективної податкової політики. Однак із розвитком урбанізації, інфраструктури населених пунктів, із упровадженням нових технологій та агробіологічних за-

собів обробітку земель, ускладненням суспільно-господарських зв'язків виникла необхідність змін форм і змісту кадастру.

2. У розвитку кадастру є чимало спільного для окремих країн, а саме: використання однотипних засобів технічного і програмного забезпечення, технологій і методик ведення кадастрових робіт, кількісних показників тощо. Однак кожній країні притаманні свої національні ознаки: політика, економічна діяльність, правова система, рівень забезпечення природними ресурсами тощо. Отож кадастр кожної окремо взятої країни має індивідуальні особливості, а отже, як зазначає Л. Перович, є національним [24, с. 6].

3. В Україні призначення кадастру, його структура мінялися відповідно до політико-економічної ситуації. За останні 120 років Україна переживала низку реформ, які суттєво змінювали зміст і форми водного кадастру. Отже, розвиток кадастру в Україні можна характеризувати п'ятьма основними етапами, перший – часи Київської Русі; другий – часи гетьманщини; третій – період Російської імперії; четвертий – період СРСР; п'ятий – роки незалежності України.

4. Сучасному водному кадастрові України певною мірою властиві такий зміст і порядок його ведення, який сформувався за час його розвитку в епоху радянської влади.

5. Процес формування Державного водного кадастру зумовлений розвитком водних відносин на різних етапах суспільно-політичного розвитку держави. Цей процес відбувався тривалий час і на сьогодні він не завершений. Підсумком цього процесу мають стати значні зміни, унесені до Водного кодексу України та Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного водного кадастру», які мають вирішити наявні проблеми в системі ведення Державного водного кадастру.

Список використаних джерел:

1. Мороз Л.Н. Організаційно-правові аспекти формування кадастрів та регулювання кадастрових відносин / Л.Н. Мороз // Держава і право. – 1999. – № 4. – С. 76–82.
2. Бригман К. Налоги и иносземное господство / К. Бригман // Бригман К. Все начиналось с десятины : этот многоликий налоговый мир / К. Бригман ; пер. с нем. Л.А. Козлова, В.С. Мухина. – М. : Прогресс-Универс, 1992. – 406 с. – С. 91–106.
3. Історія держави та права зарубіжних країн : [підруч. для студ. юрид. вузів та фак.] / за заг. ред. О.А. Жидкова, Н.А. Крашеніннікової. – М. : НОРМА, 1996. – Ч. 1. – 1996. – 480 с.
4. Закони Ману / переклад С.Д. Ельмановича, перевірений та виправлений Г.І. Ільїним. – М. : ЕКСМО – Пресс, 2002. – 496 с.
5. Законы вавилонского царя Хаммурапи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/hammurap.htm>.
6. Утченко С.Л. Хрестоматия по истории Древнего Рима / С.Л. Утченко. – М. : Издательство социально-экономической литературы ; Соцэкгиз, 1962. – 675 с.
7. Зарождение элементов бюджетного учёта в Древнем Риме [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://referatyk.com/istoriya/4051-zarozhdenie_elementov_byudjetnogo_ucheta_v_drevnem_rime.html.
8. Исмаилов Г.Х. Мировой водный баланс и водные ресурсы Земли, водный кадастр и мониторинг водных объектов : [учебник для вузов] / Г.Х. Исмаилов, А.В. Перминов ; Московский гос. ун-т природообустройства. – М. : Изд-во ФГБОУ ВПО МГУП, 2013. – 324 с.
9. Курганевич Л.П. Водный кадастр : [навчальний посібник] / Л.П. Курганевич. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 116 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://geoknigi.com/book_view.php?id=234.
10. Соколов А.А. Гидрография СССР : [монографія] / А.А. Соколов. – Л. : Гидрометеоиздательство, 1952. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://abratsev.narod.ru/biblio/sokolov/content.html>.
11. Дембо Л.И. Основные проблемы советского водного законодательства : [монография] / Л.И. Дембо. – Л., 1948. – 134 с.

12. Об объединении гидрологической и метеорологической службы Союза ССР : Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 07 августа 1929 года // Официальный сайт компании «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=27396>.
13. Колотинская Е.Н. Правовые основы природно-ресурсовых кадастров СССР : [монография] / Е.Н. Колотинская. – М. : Изд-во Моск. университета, 1986. – 136 с.
14. Техническая энциклопедия : в 26 т. / гл. ред. Л.К. Мартенс и др. – М. : Глав. редакция технических энциклопедий и словарей «ОНТИ НКТП СССР», 1937. – Т 5 : Газовые ткани. Графическая статика. – 2-е издание, переработанное и дополненное. – 1937. – 1120 с.
15. СЗ СССР. – 1933. – № 12. – Ст. 70.
16. Колбасов О.С. Водное законодательство в СССР / О.С. Колбасов. – М. : Юридическая литература, 1972. – 216 с.
17. Мунтян В.Л. Правове регулювання водних відносин в УРСР / В.Л. Мунтян, Ц.В. Бичкова. – К. : Наукова думка, 1966. – 132 с.
18. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1970. – № 50. – Ст. 566.
19. Водний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 09 червня 1972 р. № 771-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0010.html.
20. СП СССР. – 1977. – № 23. – Ст. 141.
21. Мунтян В.Л. Правова охорона природи УРСР / В.Л. Мунтян. – К. : Вища школа, 1982. – 232 с.
22. Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
23. Про затвердження Порядку ведення Державного водного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 1996 р. № 413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/413-96-%D0%BF>.
24. Перович Л.М. Основи кадастру / Л.М. Перович, Б.І. Волосецький. – Л. : Коломия, 2002. – 130 с.

ІГНАТЕНКО І. В.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри земельного та аграрного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.4

ПРАВОВА ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на основі аналізу законодавства України досліджуються правові проблеми, пов'язані з охороною атмосферного повітря в процесі здійснення містобудівної діяльності, обґрунтовуються пропозиції, спрямовані на їх удосконалення.

Ключові слова: охорона, атмосферне повітря, містобудівна діяльність, забудова земель.

